
Rasisme i barnehagen: representasjon og tilhørighet

Hvordan kan synliggjøring av det flerkulturelle mangfoldet i barnehagen være med på å forebygge rasisme?

Erika Aronsen
[Kandidatnummer: 509]

Bacheloroppgave
[BMBAC3900]

Trondheim, April 2021

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH

DronningMaudsMinne
HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Innholdsfortegnelse

1.0	INNLEDNING.....	3
1.1	BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA OG PROBLEMSTILLING	3
1.2	OPPGAVENS DISPOSISJON.....	4
2.0	TEORI.....	4
2.1	BEGREPSAVKLARING	5
2.2	POSTKOLONIAL TEORI.....	5
2.3	RASISME.....	6
2.4	EN FLERKULTURELL BARNEHAGE OG IDENTITET	7
2.5	FORELDRESAMARBEID	8
2.4	SYNLIGGJØRING AV MANGFOLD OG HØYTIDSMARKERING	9
3.0	METODE.....	10
3.1	VALG AV METODE.....	10
3.2	VALG AV INFORMANTER.....	11
3.3	FORBEREDELSE.....	11
3.4	ETISKE RETNINGSLINJER	12
3.5	METODEKRITIKK.....	12
3.6	BEHANDLING AV DATA	12
4.0	ANALYSE AV FUNN OG DRØFTING	13
4.1	MOT TIL Å JOBBE MED FLERKULTURELT MANGFOLD	13
4.2	HØYTIDSMARKERINGER I BARNEHAGEN	17
4.3	«ER DET RASISME ELLER ER DET MOBBING?».....	22
5.0	KONKLUSJON	25
5.1	DET VIKTIGE FORELDRESAMARBEIDET.....	25
5.2	HVORFOR SKAL MAN SYNLIGGJØRE DET FLERKULTURELLE MANGFOLDET?	25
5.3	ET BEVISST PERSONALET	26
6.0	AVSLUTNING	27
	REFERANSER.....	28
	VEDLEGG.....	30
	INFORMASJON OG SAMTYKKESKJEMA	30
	INTERVJUGUIDE	32

Innledning

I dag er Norge et samfunn som består av et hav av ulike kulturelle mangfold, som preger ulike samfunnsarenaer. I heftet «Fakta om barnehager 2020» viser utdanningsdirektoratet til tall som tilsvarer at det blir stadig flere minoritetsspråklige barn i norske barnehager. I 2020 gikk blant annet 85 prosent av de minoritetsspråklige barna i alderen 1-5 år i barnehagen. Dette tilsvarer at det var nærmere 52 500 minoritetsspråklige barn. (Kunnskapsdepartementet 2021, s.17). Tallene som leveres av statistisk sentralbyrå viser at det er en økning på 6 prosent siden 2016.

Barn i dag kommer til barnehagen med ulike språk, behov, ressurser og forutsetninger. Rammeplanen sier at «Barnehagen skal fremme respekt for menneskeverdet ved å synliggjøre, verdsette og fremme mangfold og gjensidig respekt» (Kunnskapsdepartementet 2017, s.9). Å vokse opp som et minoritetsspråklig barn i den norske barnehagen kan by på utfordringer, da den tradisjonelle norske barnehagepedagogikken i stor grad har hatt en relativt monokulturell forankring i forhold til kultur, språk og religion. Personalet står med et stort ansvar for hvordan man legger til rette for at alle barn skal få et godt utbytte av barnehagetilbudet. Å mestre dette mangfoldet innebærer å tåle forstyrrelse, kaos og kompleksitet (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.11).

1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling

I løpet av barnehagelærerutdanningen min har jeg i flere barnehagepraksiser erfart at minoritetsbarn har blitt utsatt for diskriminerende kommentarer som omhandler deres kultur, hudfarge og språk. Jeg var selv i en posisjon på barneskolen hvor jeg var redd for å bli diskriminert for mitt etniske opphav. Jeg valgte derfor temaet Rasisme i barnehagen: representasjon og tilhørighet av personlige erfaringer, og for at det er et viktig tema å belyse. I rapporten «Vi vil ikke leke med deg fordi du er brun – en undersøkelse av opplevd rasisme blant ungdom» kommer det frem at 14,2 prosent har opplevd urettferdig eller negativ forskjellsbehandling ukentlig mens de gikk på barneskolen, og 15 prosent på ungdomsskolen. Én av fire opplevde rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling regelmessig, det vil si 2-3 ganger hver måned på barneskolen (Antirasistisk 2017, s.2). Barnehagen som en offentlig samfunnsinstitusjon, og med barnehagelæreren som profesjon har en viktig oppgave å kunne utføre bestemte oppgaver på vegne av det samfunnet vi lever i hvor læring skjer allerede i barnehagen. Når barnehagelæreren utfører oppgaver barnehagen har fått gjennom

styringsdokumenter, er man også med på å representere samfunnet (Hennum & Østrem 2016 s.18).

På bakgrunn av personlige erfaringer, og at samfunnet vårt er i stadig endring ble problemstillingen min:

«Hvordan er synliggjøringen av det flerkulturelle mangfoldet i barnehagen med på å forebygge rasisme?»

1.2 Oppgavens disposisjon

Jeg har valgt å dele denne oppgaven opp i seks kapitler. I innledningen har jeg tatt for meg valg av tema og problemstilling. Jeg kommer også til å gå gjennom ulike teorier som jeg har støttet meg på gjennom denne oppgaven. Videre i kapittel tre vil jeg redegjøre for ulike forskningsmetoder og hvilke metode jeg har foretatt meg gjennom forskningsprosessen min for å kunne svare på problemstillingen min. I kapittel fire vil jeg presentere mine funn, og drøfte dette opp mot relevant teori. Jeg har valgt å dele funnene og drøftingen min i to hovedområder, flerkulturelt mangfold og rasisme. Videre vil jeg i kapittel fem presenter en samlet konklusjon av drøftingene mine i lys av problemstillingen min, før jeg i kapittel seks vil ha en avslutning på denne bacheloroppgaven.

2.0 Teori

I dag er Norge et samfunn som består av ulike kulturer, religioner og tradisjoner. Samfunnet har endret seg i så stor grad at det er ikke lenger gitt hva det betyr å være norsk (Andressen & Olsen 2014, s.23). Det flerkulturelle mangfoldet speiler seg også i barnehagen. I denne delen av oppgaven vil jeg redegjøre for hvilke ulike teorier jeg vil støtte meg på, og drøfte i de empiriske funnene mine. Teorien mener jeg er relevant for å drøfte problemstillingen min, som er «Hvordan kan synliggjøring av det flerkulturelle mangfoldet være med på å forebygge rasisme i barnehagen?». Jeg har valgt å dele inn teorikapittelet mitt i fem forskjellige underkapitler.

2.1 Begrepsavklaring

I denne oppgaven bruker jeg ulike begreper for å belyse tema og problemstilling, jeg mener det er derfor relevant å avklare hva disse begrepene vil si i denne oppgaven.

En monokulturell tradisjon – den norske barnehagepedagogikken bygger på kunnskaper fra en tid hvor mener i barnehagen var en mer homogen gruppe (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.66). Det vil si at personalet mente at like erfaringer og forutsetninger var avgjørende for å skape en god praksis og et inkluderende fellesskap, hvor annerledeshet ble oppfattet som kaotisk.

For å avklare begrepet flerkulturelt samfunn velger jeg å dele dette opp i to. Et samfunn kan vi definere som et system av roller, plikter og relasjoner mellom mennesker som er omfattende nok til at de fleste av innbyggerne får tilfredsstilt de fleste av sine behov (Eriksen & Sajjad 2020, s.41). Kultur er de tanker, kunnskaper og ferdigheter mennesker har tilegnet seg som medlemmer av et samfunn. Medlemmer av ett og samme samfunn har forskjellige tanker, erfaringer og kunnskaper – noe som resulterer til et flerkulturelt samfunn (Eriksen & Sajjad 2020, s.41).

2.2 Postkolonial teori

For å se begrepet rasisme i et større perspektiv jeg valgt å se på hvordan det postkoloniale perspektivet skapte forestillinger, og hvordan dette fortsette i nåtidens diskurser om mennesker. Under kolonitiden satt Vesten med den store definisjonsmakten i forhold til «de andre». Når vi snakker om «de andre», snakker vi som regel om grupper av mennesker som vi opplever har en annen etnisk, kulturell eller religiøs bakgrunn enn oss selv (Gjervan, Andersen & Bleka 2012, s.75).

Postkolonialteori er opptatt av å avdekke hvordan forestillinger om humanisme og hvordan menneskelig utvikling har innbygget seg en skepsis mot forskjeller og annerledeshet (Ching-Ramirez, Oldervik & Saur 2018, s.158). Den setter lys på hvilke konsekvenser kolonialismen og imperialismen har hatt i en verdenssammenheng. Når man snakker om kolonialisme i dag, mener man som oftest perioden da Europa etablerte kolonier i ikke-vestlige land fra 1500-tallet, og varte i over 500 år (Bjørnaas 2021). Videre referere Bjørnaas til Edward Said, som

hevder «Orienten» siden koloniseringen er framstilt, som den perifere «andre» med Vesten i sentrum.

Visst vi ser nærmere på hvilke innvirkninger som sitter igjen fra kolonitiden, kan man se på hvordan begrepet rasisme opererer i samfunnet. Den vestlige verdensforståelsen har i stor grad, og spesielt etter kolonitiden, skapt et spenningsfelt der «de andre» som representerer annerledesheten, blir sett på som de unormale og irrelevante. Ved å ha en forståelse for hva postkolonial teori er, kan man se hvilke dominansforhold Vesten har hatt ovenfor «Orienten», og hvordan både den klassiske, og ny-rasismen har oppstått som et resultat av denne prosessen.

2.3 Rasisme

Temaet mitt plasserer seg innenfor et felt hvor det finnes flere og ulike forståelser av rasismebegrepet. Å definere rasisme ikke enkelt, og selv har jeg vanskeligheter med å prøve å forstå hva som egentlig innebærer i begrepet rasisme. Rasisme som fenomen utarter seg ulikt og rettes mot ulike grupper, fordi rasistiske holdninger begrunnes ulikt ulike steder i verden, og til ulike historiske tider (Bangstad & Døving 2015, s.10). Jeg har valgt å fokusere på to ulike forståelser på hva rasisme er, den klassiske definisjonen og ny-rasisme.

Den klassiske rasismen bygger på raseteorien som hevder at det er biologiske forskjeller mellom mennesker, som for eksempel hudfarge. Her vil etniske minoriteter oppfattes som ikke fullt utviklede mennesker og forstås som genetisk eller kulturelle mindreverdige, og er en belastning for samfunnet (Spernes & Hatlem 2019, s.200). Ny-rasismen bryter med den klassiske rasismen, hvor den den ny-rasistiske ideologien hevder menneskene ikke er biologisk men kulturelt forskjellige. I denne ideologien hevder man at mennesker med ulike kulturer har vanskeligheter med å leve sammen, og derfor bør leve atskilt (Spernes & Hatlem 2019, s.200). Rasisme er holdninger og handlinger som definerer individer med antatt eller reell tilhørighet til en bestemt gruppe (Og ofte minoriteter, særlig innvandrere) som så fundamentalt annerledes at de anses som kulturelt eller på en annen måte mindreverdige og at der derfor bør utestenges eller kan diskrimineres (Bangstad & Døving 2015, s.13).

2.4 En flerkulturell barnehage og Identitet

Med utgangspunkt i problemstillingen min finner jeg det relevant å belyse hva det vil si å være en flerkulturell barnehage, og hvordan dette er med på identitetsutviklingen til barna. Den norske barnehagen har tradisjonelt sett hatt en monokulturell pedagogisk forankring (Phil, 1999). Det vil si at det norske storsamfunnet har blitt betraktet som et homogent samfunn der pedagogikken har hatt et stort fokus på at det er likheter som utgjør en harmoniserende praksis. På bakgrunn av at Norge i dag er et flerkulturelt samfunn er det forankret i rammeplanen at barnehagen skal legge til rette for kulturmøter, gi rom for barnas egen kulturskaping og bidra til at alle barn kan få oppleve glede og mestring i sosiale og kulturelle fellesskap (Kunnskapsdepartementet 2017, s.9).

Sand snakker om en flerkulturell barnehage i betydningen at det går barn med ulike språk- og kulturbakgrunn i barnehagen. Man karakteriserer barnehagen som flerkulturell fordi det går minoritetsspråklige barn der (Sand 2020, s.79). Velger man å bruke begrepet «kultur» normativt vil barnehagens pedagogikk, og hvorvidt det flerkulturelle innholdet praktiseres komme frem. Videre definerer Spernes & Hatlem en flerkulturell barnehage noe en barnehage gjør, og ikke er. Altså en flerkulturell barnehage blir til gjennom handlinger, og er i en dynamisk utvikling (Spernes & Hatlem 2019, s.65).

For å kunne integrere det flerkulturelle mangfoldet, er personalet nødt til å reflektere over hvilke tilnærminger en har til et flerkulturelt mangfold. En ressursorientert tilnærming vil si at personalet ser på språklig, kulturelt og religiøst mangfold blant barn, foreldre og personale som en normaltilstand hvor alle er inkludert i barnehagens fellesskap (Gjervan, Andersen & Bleka 2013, s.63).

Det er ikke alltid slik at det flerkulturelle mangfoldet blir møtt med en ressursorientert tilnærming. Ved å ikke ta utgangspunkt i barn og foreldres ulike språklige og kulturelle bakgrunn i barnehagepedagogikkens arbeid, betraktes det som en problemorientert tilnærming (Gjervan, Andersen & Bleka 2013, s.63). En problemorientert tilnærming bygges på bakgrunn av den monokulturelle pedagogiske forankringen, hvor majoritetens likheter ses på som det beste for å oppnå barnehagens mål. Å møte et barnehagepersonale som har en ressursorientert tilnærming til det flerkulturelle mangfoldet vil barn med ulike kulturelle ryggsekker kjenne seg igjen i barnehagens pedagogiske innhold.

Barnehagen skal gi rom for barns ulike forutsetninger, perspektiver og erfaringer og bidra til at barna i fellesskap med andre utvikler et positivt forhold til seg selv og tro på egne evner (Kunnskapsdepartementet 2017, s.8). Man kan se på en flerkulturell praksis som en brobygger mellom barnets identitetsutvikling. Identitet kan man forstås som «individets opplevelse av å være en og samme jeg» (Bø & Helle 2008, s.120). Gjervan, Andersen og Bleka påpeker den oppfatningen vi har om oss selv er i stor grad preget av hvordan vi opplever at andre ser på oss, og at vi ser oss selv gjennom andres blikk (Gjervan, Andersen & Bleka 2013, s.137). Det vil si at vi mennesker utvikler identiteten vår i møte med oss selv, og andre mennesker. Videre referer Gjervan m.fl. til Østberg som er opptatt av at barnet selv er en viktig aktør i sitt eget identitetsarbeid hvor barnet er en aktiv samspillspartner i relasjonene blikk (Gjervan, Andersen & Bleka 2013, s.139). For minoritetsbarn vil et personale som har en ressursorientert tilnærming til flerkulturelt mangfold, ha stor betydning for identitetsbekreftelsen og ikke minst vil også majoritetsbarn ha et stort utbytte da de utvider perspektiver og forståelse av verden.

Minoritetsspråklige barn bør få mulighet for å utvikle ulike og flere typer kulturelle identiteter, og samtidig også få følelsen av å ha tilhørighet og tilknytning til «et selv» (Sand 2018, s.113). Her bruker også Sand begrepet «flerkulturell identitet», som beskriver det å være en del av flerspråklige og kulturelle miljøer. Brenna påpeker også dersom grupper av mennesker blir delt inn ut fra enkelte deler av sin bakgrunn, kan det være vanskelig eller umulig å skape fellesskap (Brenna 2008, s.137). Visst barn får oppleve den flerkulturelle pedagogiske praksisen i fellesskap, og får forståelse for hvor kompleks det norske samfunnet er i dag, mener Gjervan, Andersen og Bleka at en slik nærhet mellom mennesker med ulik bakgrunn vil kunne forebygge rasistiske og undertrykkende holdninger til mennesker som oppleves som annerledes (Gjervan, Andersen & Bleka 2013, s.143).

2.5 Foreldresamarbeid

Rammeplanen og barnehageloven understreker at barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling (Kunnskapsdepartementet 2017, s.29). Samarbeid menes hvor det regelmessig er kontakt mellom barnehagens personale og foreldre, der informasjon og begrunnelser utveksles (Glaser 2012, s.102). Det vil si at det er ikke bare informasjon som skal utveksles, men det skal også være en dialog. Barnets utvikling er i stor grad knyttet til

foreldrenes trivsel og tillit til barnehagen, derfor vil det å arbeide tett med foreldre en svært viktig oppgave for personalet. Å samarbeide med foreldre er noe som skal være tilstede i barnehagen, da det er foreldrene som sitter med kunnskapen om barnet.

Alle foreldre er viktige personer for sine barn, men å være i en minoritetssituasjon, både språklig og kulturelt kan føre til at foreldrene/foresatte opplever seg selv som maktesløse og inkompetente når de er i møte med den offentlige institusjonaliserte Norge (Sand 2020, s.130). Det er derfor viktig å ha kunnskap om hvordan man skal møte foreldre som har en annen kulturell og religiøs bakgrunn enn seg selv. Her er det viktig at personalet er bevisste over sine egne holdninger, og reflekterer over hvilke tilnærming en har for det flerkulturelle samfunnet som Norge er i dag. Sand påpeker det å forstå egen praksis som en relativ praksis innebærer forståelse for at andre steder i verden er det andre praksiser som er like hensiktsmessige der disse praktiseres (Sand 2020, s.137). Personalet og foreldre/foresatte er viktige samarbeidsparter for at barnets behov blir tilfredsstilt.

2.4 Synliggjøring av mangfold og Høytidsmarkering

Innenfor rammeplanens fagområder er etikk, religion og filosofi et sentralt innhold. Barnehagen skal bidra til at barna får kjennskap til grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, og bli kjent med religioner og livssyn som er representert i barnehagen (Kunnskapsdepartementet 2017, s.54). Med det rammeplanen sier forventes det at personalet i barnehagen har en viss kunnskap over de ulike kulturene, religionene og tradisjonene som er representert. Markering av høytider blir ofte brukt til å vise kulturell forskjellighet i barnehagen. De aller fleste religionene har høytider og merkedager. Høytiden er en del av den rituelle praksisen i en religiøs tradisjon (Andreassen & Olsen 2014, s.16). Eksempler på ulike høytider kan være påske i kristendommen, hanukka som er innenfor jødedommen eller Eid som tilhører den islam.

Det er viktig å påpeke at rammeplanen bruker betegnelsen markere, når det kommer til de ulike merkedager, høytider og tradisjoner og ikke feiring. Feiring innebærer lytting til forkynnelse og aktiv deltakelse i religiøse ritualer (Eidhamar 2020, s.34). Det vil si at en er deltakende i ren religiøs involvering som tilhører en religion, mens en markering derimot å er noe man fremhever eller tydeliggjør. Markering er en rent pedagogisk virksomhet (Eidhamar 2020, s.34). Andreassen & Olsen påpeker det at en merkedag trenger ikke å ha noe med

religion og livssyn å gjøre. Den kan for eksempel være nasjonal og kulturell (Andreassen & Olsen 2014, s.17). Morsmålsdagen som markeres 21.februar, eller FN- dagen den 24.oktober. Både morsmålsdagen og FN- dagen er en politisk vedtatt merkedag som knyttes til internasjonal solidaritet. En merkedag som også er svært vanlig å markere i de norske barnehagene er samefolkets dag 6. februar.

Høytidsmarkeringer i barnehagen handler om en positiv synliggjøring av ulike kulturer og religioner, hvor hensikten med å markere en høytid er for at både barn og voksne lærer om hverandres kulturer, religioner og tradisjoner. Barnehagen skal la barna få kjennskap til fortellinger, tradisjoner, verdier og høytider i ulike religioner og livssyn og erfaring med at kulturelle uttrykk har egenverdi (Kunnskapsdepartementet 2017, s.54). Ved å markere høytider i barnehagen løfter man frem ulike kulturelle særtrekk som er knyttet til de ulike etniske og kulturelle uttrykkene som er representert i barnehagen.

3.0 Metode

Metode forteller oss noe om hvordan vi bør gå til verks for å fremskaffe eller etterprøve kunnskap (Dalland 2020, s.53). Gjennom forskningen bruker man metoden som et verktøy i møte med det man skal undersøke, hvor ulike metoder blir brukt for å samle inn data og informasjon til selve undersøkelsen. Det er vanlig å skille mellom kvantitative og kvalitative metoder, hvor det store skillet mellom metodene primært dreier seg om hvordan de forskjellige dataene blir samlet inn og analysert.

En kvantitativ metode har som fordel å gi data i form av målbare enheter. I følge Dalland er de karakteristiske trekkene som kjennetegner den kvantitative metoden presisjon, systematikk, bredde og det gjennomsnittlige bare for å nevne noen (Dalland 2020, s.55). Den kvalitative metoden går ut på å finne opplevelser, meninger og erfaringer og byr på dybde, fleksibilitet, forståelse, deltaker og gjerne det særegne (Dalland 2020, s.55). For å forstå samfunnet vi lever i eller hvordan enkeltmennesker, institusjoner og grupper samhandler til hverandre, bidrar både kvantitativ og kvalitativ metode på hver sin måte.

3.1 Valg av metode

Thagaard hevder som en del av planen for undersøkelsen, er vi nødt til å ta stilling til hvilken metode vi skal velge og hvilke metoder som er relevant for hvert enkelt prosjekt (Thagaard

2018, s.53). På bakgrunn av problemstillingen min valgte jeg bruke en kvalitativ metode i form av intervju. Da jeg valgte et kvalitativt forskningsintervju ga det meg mulighet til å samtale og være i dialog med informantene mine, slik at vi sammen kunne reflektere.

Gjennom et intervju fikk jeg erfart ulike holdninger og hvordan hver enkel informant valgte å forholde seg til temaet, ikke minst fikk jeg også belyse hvorfor temaet var viktig for meg i denne undersøkelsen.

Formålet med det kvalitative forskningsintervjuet er å innhente beskrivelser av intervjupersonens livsverden, slik at man kan fortolke hvilke betydning den har for den som blir intervjuet (Dalland 2020, s.67). Intervju ble da veldig relevant for meg da jeg fikk et innblikk i hvordan informantenes livsverdenes var, og deres erfaringer med et valgt tema. Gjennom metodetriangulering var den kvantitative og den kvalitative metoden med på å utfylle hverandre, da man får flere innfallsvinkler slik at problemstillingen som blir belyst får mer troverdighet.

3.2 Valg av informanter

Ved å velge personer som du mener har bestemte kunnskaper eller erfaringer, gjør du et strategisk valg (Dalland 2020, s.79). Fokusgruppen min ble på de ansatte som jobbet i barnehagen, hvor jeg intervjuet pedagogiske ledere og assistenter med fagbrevet som barne- og ungdomsarbeider. Begrunnelsen min for at jeg ville intervju pedagogiske ledere og assistenter er for at personalet i barnehagen består av ansatte med forskjellige faglige kompetanser, og ikke minst erfaringer. Det ble naturlig for meg å intervju noen som er ute i feltet, og jobber på gulvet med barna da det er disse erfaringene jeg søker etter. Jeg intervjuet to pedagogiske ledere og to assistenter for å få ulike erfaringer og for å se hvilke kompetanse hver og en satt med.

3.3 Forberedelser

Under forberedelsene brukte jeg den kvantitative metoden for å finne generelle opplysninger som var relevant til temaet mitt, og som ga meg inspirasjon til å fortsette arbeidet mitt som førte til et kvalitativt intervju. I samarbeid med veileder fikk vi utformet en intervjuguide med en kort representasjon av prosjektet, og relevante spørsmål til temaet. Å utarbeide en intervjuguide er samtidig å forberede seg både faglig og mentalt til møtet (Dalland 2020, s.83). Intervjuguiden tilsendte jeg sammen med et samtykke skjema til informantene mine,

da fikk de en mulighet til å kunne forberede seg. Den første henvendelsen betyr mye, og legger et godt grunnlag for et godt møte med intervjupersonen (Dalland 2020, s.82). Grunnet Covid-19 ble intervjuene mine digitale, noe som gikk helt fint for informantene men visst tilstandene hadde vært annerledes, hadde jeg foretrukket et intervju med personlig oppmøte.

3.4 Etiske retningslinjer

Det valgte temaet kan være sensitivt for noen, det er derfor viktig i intervjuene gjennomføres med respekt og ydmykhet, videre er også behandlingen av personopplysninger et viktig aspekt ved forskningsetikk i følge Bergsland & Jæger (Bergsland & Jæger 2018, s.83). Både før og under selve intervjuet var jeg tydelig på hva som skulle undersøkes, og bakgrunnen for den valgte problemstillingen. Jeg forsikret meg at informantene hadde fått tilsendt samtykkeskjemaet, og at de når som helst kunne trekke seg.

Et informert samtykke innebærer at informantene informeres om undersøkelsens overordnede mål, at deltagelsen i undersøkelsen er frivillig, og at personen kan trekke seg når som helst (Bergsland & Jæger 2018, s.83). Jeg informerte også informantene hvordan jeg skulle bearbeide materialet, og hvordan jeg kom til å bruke dataene jeg hadde samlet inn til prosjektet mitt. Informantene samt. Barnehagene de jobber i er anonymisert. Jeg har prøvd å ha en detaljeringsgrad som i størst mulig grad samsvarer med resultatet, uten at man kan kunne gjenkjenne både informant og barnehage.

3.5 Metodekritikk

Hvordan de ulike dataene er samlet inn, analysert og tolket er en viktig prosess for reliabilitet, da reliabiliteten i arbeidet resulterer om undersøkelsen er troverdig. Ved å gjøre rede for hvordan du har samlet inn data til undersøkelsen, gir du leseren mulighet til å vurdere påliteligheten av arbeidet (Dalland 2020, s.58). Metodene som er brukt i min oppgave vil jeg påstå er gjennomført nøyaktige, og dersom en annen forsker hadde gjennomført de samme datainnsamlingene som jeg har gjort, med de samme informantene og de samme metodene hadde nok resultatet vært veldig likt. Validiteten handler om hvor relevant dataene som blir representert er til det som undersøkes (Dalland 2020, s.80).

3.6 Behandling av data

Etter intervjuene mine transkriberte jeg innholdet så nøye som mulig. Videre ga jeg informantene mine pseudonymer for å anonymisere dem. Ved å transkribere intervjuene

mine fikk jeg mer oversikt til å analysere funnene mine, og trekke ut det jeg syntes var interessant og kunne svare på problemstillingen min på best mulig måte. I analysen er det viktig å få frem innholdet i intervjuet på en mest mulig saklig måte (Dalland 2020, s.94). Dalland hevder arbeidet med å få oversikt over dataene innebærer også å tenke over hva de betyr, og hvilke perspektiver de kan forstås fra. En god analyse kan åpne for ulike fortolkninger (Dalland 2020, s.94).

4.0 Analyse av funn og drøfting

I dette kapitlet vil jeg presentere, analysere og diskutere funnene fra intervjuene mine opp mot relevant teori. Jeg har valgt å dele funne mine i to hovedområder, «Mot til å jobbe med flerkulturelt mangfold» og «Rasisme eller mobbing?». Jeg har valgt å vektlegge disse områdene da informantene mine har gitt uttrykk for ulike tilnærminger til problemstillingen min «Hvordan kan synliggjøring av flerkulturelt mangfold være med på å forebygge rasisme i barnehagen?». Som nevnt tidligere har jeg valgt å gi informantene mine pseudonymer:

PA og PB: Pedagogiske ledere

AA og AA: Assistenten

4.1 Mot til å jobbe med flerkulturelt mangfold

Alle informantene hadde erfaringer med å jobbe med et flerkulturelt mangfold i barnehagen, noen litt mer enn andre. Selv om **AB** har jobbet i barnehage i over 30 år, har hun kun jobbet med flerkulturelt mangfold de siste 3 årene da hun byttet barnehage.

Jeg var usikker på om jeg skulle ta jobben da jeg ikke følte meg trygg nok til å jobbe med fremmedspråklige. I den gamle barnehagen jobbet vi ikke med flerkulturelt mangfold, så jeg hadde ingen erfaringer med hvordan man kunne tilrettelegge for dette i det pedagogiske arbeidet. (Informant **AB**)

Videre forteller **AB** at det handler om å være profesjonell i jobben sin, så hun bestemte seg for å prøve. Ifølge Sagberg er frykt en mulig grunnleggende reaksjon som samler mange former for tilbakeholdenhet mot å snakke om tro og livssyn (Sagberg 2017, s.17). «Jeg måtte gå litt inn i meg selv før jeg bestemte meg for å takke ja til jobben, og de ulike religionene og

kulturene som fulgte med» (Informant **AB**). Sagberg viser til filosofen Paul Tillich (1979, s.13) som påpeker at mot er en etisk realitet (Sagberg 2017, s.15). Samfunnet vårt er dynamisk, som vil si at det skjer utvikling hele tiden, hvor barnehagelærere vil møte konsekvenser i barnehagen som profesjon. Det vil si ulike språklige, kulturelle og religiøse uttrykk som preger ulike samfunnsarenaer. En av de største utfordringene med å jobbe med flerkulturelt mangfold i barnehagen er nemlig det å tørre å kunne reflektere over seg selv, og hvilke verdier og holdninger man har i møte med andre mennesker.

Rammeplanen sier at «barnehagen skal bygge på grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon og verdier som kommer til uttrykk i ulike religioner og livssyn som er forankret i menneskerettighetene» (Kunnskapsdepartementet 2017, s.7). Fagområdet etikk, religion og filosofi viser tilknytning til formålsparagrafen på flere vis. Både virkelighetsoppfatning og normer dannes i en kulturell kontekst. Livssyn, verdier og normer som barnet møter gjennom fagområdet, er av grunnleggende betydning (Thoresen & Winje 2017, s.101). Moen påpeker at verdier er i endring, de er ikke statiske, og mennesker prioriterer verdier ulikt da de kan ha ulik forståelse av hva verdier er (Moen 2017, s.29).

Det viktigste er hvordan du selv reflekterer over hva et flerkulturelt mangfold er, og ikke bare det som blir hengt opp på veggen. (Informant **PB**)

Informanten påpeker at et flerkulturelt mangfold er mer enn bare det estetiske som bilder, flagg og plakater med noen ord på et annet språk. Hvis det flerkulturelle mangfoldet som blir representert i barnehagen skal normaliseres, må det også være implementert i dagsordningen. Videre sier informanten: «Vi jobber mye med personalet og våre holdninger. Hva er et inkluderende fellesskap for oss?» (Informant **PB**). Man kan ofte høre at en flerkulturell barnehage er en flerkulturell barnehage når det er mange barn som kommer fra ulike land i barnegruppen.

PB viser forståelse for hva det innebærer å være en flerkulturell barnehage, og fokuserer på refleksjonen og forståelsen rundt hva et flerkulturelt mangfold er. Spernes og Hatlem snakker om at en flerkulturell barnehage er noe en barnehage gjør gjennom handling, og ikke noe en barnehage er (Spernes & Hatlem 2019, s.65). **PB** viser til motpolen av en etnosentrisk holdning, altså en kulturell relativistisk holdning. Det vil si ikke allmenngyldig, slik at man i relasjon til det fremmede ikke kan anvende noen såkalt objektiv standard eller målestokk fra

egen hverdag, men at alle utsagn, handlinger og fenomener må forstås i lokal kontekst og sammenheng (Dahl 2013, s.74). Ifølge Bergem er holdningsbegrepet en psykologisk konstruksjon som vil si at holdningene ikke kan observeres direkte, men de kan gjenspeiles i måten vi forholder oss til personer eller forhold som holdningene er rettet mot (Bergem 2014, s.154). For at barnet skal trives og utvikle seg positivt i barnehagen, er det viktig å møte voksne og barn som er anerkjennende og som viser respekt og interesse for den du er. Derfor er synliggjøring av språklig og kulturelt mangfold i barnehagens hverdag så betydningsfull (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.150).

Vi har hengt opp plakater med bilder av barnet på deres morsmål, og en beskrivelse av barnet. Dette er hengt opp på talespråk slik at alle kan lese og uttale det. Vi ber også foreldre om eventyr fra deres kulturer. Det har vært kjempespennende når foreldre har kommet inn og pyntet seg med nasjonaldraktene sine. Kommet med forslag til sanger, musikk og mat fra deres kultur. (Informant AA)

Jeg fikk inntrykk av at informant **AA** hadde en ressursorientert tilnærming til det flerkulturelle mangfoldet. Rammeplanen sier: «Barnehagen skal bygge sin virksomhet på prinsippet om likestilling og ikke-diskriminering og bidra til at barna møter og skaper et likestilt samfunn» (Kunnskapsdepartementet 2017, s.10). Dette gjør man ved å anerkjenne de ulike kulturene, religionene og tradisjonene som er representert i barnegruppen. Barn i møte med et barnehagepersonale som har en ressursorientert tilnærming til det flerkulturelle mangfoldet, vil kunne kjenne seg igjen i barnehagens innhold (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.142). Inkludering i barnehagen handler om deltakelse i det sosiale fellesskapet (Larsen & Slåtten 2019, s.113). Gjennom å synliggjøre det flerkulturelle mangfoldet i barnehagen inkluderer man alle barn i barnehagen, og fokuserer på både kulturelle likheter og ulikheter. Inkludering skal motvirke ekskludering, diskriminering og rasisme og fremme demokrati (Jortveit 2017).

AA forteller videre: «Vi har et stort fokus på at alle barn har en styrke i sin identitet, det inkluderer deres kultur». Hun viser til hvordan synliggjøring av barns ulike kulturer støtter barns identitetsutvikling. Gjennom synliggjøring av barns ulike kulturer, utvikles barns identitet, som handler om å oppleve tilhørighet og egenverd. Höem viser til det sosiale aspektet som omhandler identitetsdannelsen som et sosialt fenomen (Höem, 1978). Det sosiale aspektet kan også kalles for kulturell identitet som beskriver individets

gruppeidentitet, som opplevelsen av fellesskap, og hvor individet mestrer språk, verdier og normer, og ulike tenkemåter (Sand 2020, s.112). Det sosiale aspektet ved identitetsdannelsen i barnehagen utvikles i fellesskap med andre, hvor barn oppnår bekreftelse, egenverd og aksept for den de er. Ifølge Sand utvikles individets identitet, altså tilhørighet og likeverd, gjennom sosialiseringprosessen. Hun ser på identitetsutviklingen i et sosiokulturelt perspektiv, og forklarer det sosiale aspektet som kulturell identitet. Videre beskriver hun individets gruppeidentitet som opplevelsen av fellesskap og et vi, som individet forstår og mestrer når det kommer til verdier, normer og tenkemåter (Sand 2020, s.112). Synliggjøring av det flerkulturelle mangfoldet i barnehagen er også en del av denne sosialiseringprosessen. Hvorvidt barna får identitetsbekreftelsen av synliggjøringen, er opp til hvordan personalet i barnehagen tilrettelegger for dette i den pedagogiske praksisen. Når barnet får mulighet til å være en del av noe, å bli akseptert og være engasjert sammen med andre, vil det oppleve glede og høste erfaringer med inkludering (Larsen & Slåtten 2019, s.311).

Jeg spurte også informant **PA**, hvordan de synliggjorde det flerkulturelle mangfoldet i barnehagen.

Jeg vet ikke om vi gjør så mye? Vi vet jo også at det er mange flyktninger fra landet sitt, som kanskje har et anstrengt forhold til flagget sitt. Derfor har vi valgt å ikke gå den veien, men samtidig har vi ikke snakket med foreldrene om det... så det er jo kanskje noe vi burde ha gjort. (Informant **PA**)

En grunn til at barnehagen opplever at foreldresamarbeid med minoritetspråklige foreldre er utfordrende, er fordi personalet har for lite kunnskap og forståelse for hva det vil si å være minoritetsforeldre i Norge i dag (Sand 2020, s.121). Barnehagen kan være den første offentlige institusjonen som foreldre/foresatte blir kjent med, derfor ligger det også ulike forventninger til hva barnehagen går ut på. Sand påpeker at foreldrene kan ha ulike forutsetninger for samarbeidet, men det betyr ikke at de mangler forutsetninger for samarbeidet, men at de kanskje ikke har den kompetanse til samarbeidet som personalet forventer (Sand 2020, s.122). For at samarbeidet skal bli til barnets beste, må det bygge på gjensidig forståelse av hva foreldremandatet innebærer (Sand 2020, s.119).

Barnehagen står overfor mange utfordringer i den komplekse virkeligheten, hvor personalet, foreldre og foresatte møtes med ønsker om gode oppvekstvilkår for barna (Gjervan,

Andersen & Bleka 2014, s.85). **PA** kan vise til en problemorientert tilnærming til synliggjøring av flerkulturelt mangfold da det påpekes de ikke har valgt å gå den veien (fokusere på synliggjøring av flerkulturelt mangfold), fordi det er mange som er flyktninger med et anstrengt forhold til flagget sitt. En slik problemorientert tilnærming bygger på en monokulturell pedagogisk forankring (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.63). Videre forteller informanten at de samtidig ikke har pratet med foreldrene om det. For å kunne arbeide i samsvar med barnehagens styringsdokumenter er det viktig at personalet viser åpenhet og interesse overfor foreldre slik at man kan tilegne seg kunnskap om de sentrale aspektene som befinner seg innenfor de ulike kulturene, religionene og tradisjonene som hver enkelt familie vektlegger.

Det er personalet i den enkelte barnehage som sammen med foreldrene må søke å finne gode måter å inkludere dette i barnehagens arbeid (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.89). Ved å ikke møte foreldre med åpenhet og nysgjerrighet fraskriver man seg det ansvaret som barnehagen er pålagt å ha, og legger det over på foreldrene. Det kan være noen foreldre som ikke ønsker at barnehagen skal fremme deres religion og kultur i barnehagen, men dette vet man ikke sikkert hvis man ikke har prøvd å få en god dialog som omhandler dette temaet. I rammeplanen er det forankret at det er barnehagen som skal legge til rette for foreldresamarbeidet, og ikke omvendt (Kunnskapsdepartementet 2017, s.29). Det første møtet mellom barnehagen og foreldrene er avgjørende for det videre samarbeidet, og hvordan det utvikles. Personalet skal vise respekt for foreldrenes integritet, selv om de uttrykker seg på en måte som kanskje er både dårlig formulert og usaklig (Brenna 2008, s.149). Hvis foreldre skal utvikle seg til å være gode samarbeidspartnere, er det viktig at personalet tar deres standpunkt alvorlig fra første stund.

4.2 Høytidsmarkeringer i barnehagen

Med utgangspunkt i synliggjøringen av det flerkulturelle mangfoldet i barnehagen spurte jeg informantene hvilke høytider som ble markert i barnehagen. Ofte brukes merkedager for å vise kulturell forskjellighet i barnehagen (Sand 2020, s.232). Ifølge rammeplanen skal barna få kjennskap til fortellinger, tradisjoner, verdier og høytider i ulike religioner og livssyn og erfaringer med kulturelle uttrykk og verdier (Kunnskapsdepartementet 2017, s.54). En høytidsmarkering består gjerne av samtaler, fortellinger eller ulike typer aktiviteter som er rettet mot en religion eller kultur. Det er viktig å presisere at rammeplanen bruker begrepet

markere, og ikke feire når det sies at personalet skal gi barn kjennskap til merkedager, høytider og tradisjoner (Kunnskapsdepartementet 2017, s.55). Andersen og Olsen trekker fram markering av høytider i barnehagen som en del av lærings- og dannelsesprosessen, og knytter dette opp mot det å bli et selvstendig individ, men samtidig være en del av et større fellesskap (Andersen & Olsen 2014, s.19).

Vi er jo pålagt å følge de norske tradisjonene. I rammeplanen står det jo ikke noe om at vi er pålagt å formidle for eksempel de andre kulturene, for da er de jo nødt til å kurse oss. Jeg mener de som sitter med rammeplanen er for dårlig med kursing, for det er ikke en selvfølge at vi kan alt om alle kulturene. (Informant **AB**)

Jeg tolker det slik at informant **AB** er usikker på hva som er forankret i rammeplanen. Jeg synes det er viktig å presisere at **AB** er en assistent, og ikke en pedagogisk leder.

I rammeplanen står det at barnehagen skal bruke mangfold som en ressurs i det pedagogiske arbeidet og støtte, styrke og følge opp barna ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger. Det presiseres at barnehagen skal synliggjøre variasjoner i verdier, religion og livssyn (Kunnskapsdepartementet 2017, s.9). For å kunne være tydelige rollemodeller for barna, må personalet reflektere rundt faglige og etiske problemstillinger. Når foreldre sender barna sine i barnehagen, forventer de at personalet har kompetanse i det de gjør. Kompetanse handler om å være i stand til å mestre aktuelle oppgaver i barnehagen (Gotvassli 2004, s.75). Det vil si kunnskaper, ferdigheter, erfaringer og holdninger som gjør det mulig å utføre de oppgavene som for eksempel Rammeplanen sier.

Thoresen & Winje refererer videre til forsker og jurist Köhler-Olsens (2012) drøfting av barnehagens mangesidige pedagogiske og menneskerettslige ansvar. Köhler-Olsen hevder barn blir trygge på de sosiale kodene som følger av markeringen av de religiøse høytidene. I et flerreligiøst samfunn som Norge, er det viktig med en bevissthet om hvordan barnehagen forholder seg til de religiøse, filosofiske og livssynsmessige sidene av barnas liv (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.88). Thorsen & Winje forteller det å kunne oppleve majoritetens høytidsdager skaper en tilhørighet til en stor del av samfunnet. Videre forteller han at barns opplevelse av sin integritet og menneskeverd er knyttet til å bli anerkjent for den familiære bakgrunn man har (Thorsen & Winje 2017, s.103). Ved markeringer av ulike høytider i barnehagen løfter man frem de kulturene som er knyttet til de ulike kulturelle uttrykkene som

er representert i barnehagen. Gjennom høytidsmarkering anerkjenner man både barn og foreldres kulturelle og religiøse bakgrunn.

For at barn skal lære seg at ulikhet og det flerkulturelle mangfoldet som befinner seg i barnehagen er bra, er det nødvendig at personalet har relevant kompetanse i flerkulturalitet. Barnehagelærer må ha kunnskap om hva flerkulturell pedagogikk betyr både i teori og praksis, for å kunne samsvare med intensjonene til rammeplanen som sier følgende: «Alle som arbeider i barnehagen, skal sammen bidra til å oppfylle målene og kravene i rammeplanen med utgangspunkt i sine erfaringer og sin kompetanse» (Kunnskapsdepartementet 2017, s.15). Dette vil resultere i kvaliteten på barnehagen, og hvordan barnehagen opptrer som en lærende organisasjon. **AB** poengterer at hun trenger kursing i de ulike kulturene fra de som sitter med rammeplanen. De som sitter med den viktigste kunnskapen om barnet, er foreldre/foresatte. Aasen hevder kompetanseutvikling også betyr å bruke barn og foreldre som en ressurs i barnehagen (Aasen 2004, s.80). Derfor er det viktig å reflektere kritisk over hvordan man kan møte konsekvensene av et flerkulturelt mangfold i barnehagen. Gjervan, Andersen & Bleka påpeker at å reflektere kritisk innenfor barnehagefeltet, innebærer å sette spørsmålstegn ved de ulike normene for hva, hvordan og hvorfor vi skal involvere oss i barns lærings- og dannelsesprosess (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.43). Dette kan være utfordrende for mange da det er krevende å innta en holdning som gjør dette til en daglig prosess, men samtidig kan det resultere i ny kunnskap, forståelse og praksis.

Som nevnt tidligere er **AB** assistent, men med over 30 års erfaring i barnehagefeltet. Gjennom kritisk refleksjon rundt ulike kunnskapsformasjoner, er man med på å sikre et likeverdig utviklings- og læringstilbud for alle barn i barnehagen. Barnehagen som en læringsarena er svært viktig nettopp for at barn skal kunne føle seg inkludert i det norske samfunnet. Den norske barnehagen har en forpliktelse til å følge barnehageloven, og arbeide i samsvar med rammeplanens innhold og oppgaver. Rammeplanens øvrige kapitler inneholder plikter for barnehagens personale og omfatter alle som arbeider i barnehagen (Kunnskapsdepartementet 2017, s.15). Dette innebærer alle ansatte i barnehagen, uavhengig av hvilken kompetanse man sitter på.

Den norske kulturen er jo også en del av mangfoldet i barnehagen, så vi feirer jo de vanlige norske høytidene. VI har ikke noe opplegg rundt Eid eller rundt de enkelte

landenes nasjonaldager. Jeg tror vår måte å feire vår nasjonaldag i Norge på, er veldig spesielt for andre med tanke på at de andre landene er militært styrt, og ikke på barns premisser. Når de feirer Eid her, har de sin egen private feiring, og så sier de at barna skal ha fri fra barnehagen og snakker ikke så mye om det. Jeg vet ikke hvorfor, men kanskje det er deres ting? Noe de gjør for seg selv fordi det er deres tradisjoner, og det har kanskje ikke så mye med barnehagen å gjøre... altså i det norske, det er noe de har for seg selv. (Informant **PA**)

Ut fra det **PA** sier, tolker jeg det slik at «de vanlige norske høytidene» og «det har kanskje ikke så mye med barnehagen å gjøre... altså i det norske», som et eksempel på hvordan det konstruerte «normale» i samfunnet er det norske og våre norske tradisjoner. Gjervan, Andersen & Bleka påpeker at «de andre» ofte blir fremstilt i et etnosentrisk perspektiv som fremmedartet og unaturlig, mens vi selv ser på vår egen kultur som det naturlige utgangspunkt. Dette gjør slik at andre kulturer og levemåter ofte blir sett på som mindreverdige eller unormale (Gjervan, Andersen & Bleka 2012, s.75). Man kan se sammenhengen mellom det etnosentriske perspektivet og det postkoloniale perspektivet, som viser hvordan den menneskelige utviklingen har en innbygget skepsis mot forskjeller og annerledeshet. Det postkoloniale perspektivet kan også være nyttig i det endringsarbeidet når man skal bygge en flerkulturell barnehage, fordi det minner oss på hvordan Vesten fortsetter å kolonisere mennesker gjennom ulike diskurser, så mange år etter kolonitiden (Gjervan, Andersen & Bleka 2012, s.55). Samfunnet blir bare mer og mer preget av flerkulturalitet, så hva vil det si å være norsk i dagens samfunn? Det norske samfunnet består av både majoritetsbefolkning, det samiske folket, nasjonale minoriteter og minoriteter med innvandrerbakgrunn. Det vil derfor si at det er mange måter å være norsk på. Hvordan kan man forstå norskhet og det flerkulturelle mangfoldet i barnehagen? Eriksen og Sajjad poengterer at fellesskapet i barnehagen uten tvil er avgjørende for barns opplevelse av identitet og tilhørighet (Eriksen & Sajjad 2020, s.195).

PA nevner at «de andre landene er militært styrt, og ikke på barns premisser». Er det en unnskyldning å ikke synliggjøre eller markere ulike høytider på grunn av at andre land er militært styrt? Gjennom fagområdet etikk, religion og filosofi «skal barnehagen bidra til at får en forståelse for at det finnes mange ulike måter å forstå ting på og leve sammen på» (Kunnskapsdepartementet 2017, s.55). Ved å bare markere majoritetsbarns høytider og tradisjoner, kan man sammenligne dette med indirekte diskriminering mot minoritetsbarn og

foreldre. Sand definerer indirekte diskriminering som tilsynelatende nøytrale handlinger som fører til at grupper ikke får de samme mulighetene, og/eller at det ikke tas hensyn til forskjeller og ulikheter mellom grupper (Sand 2020, s.21). Barn skal kunne utvikle respekt for hverandres religiøse eller livssynsmessige tilhørighet, men de er avhengige av at personalet gir rom for at barn skal bli kjent med hverandre på disse områdene. Videre kan dette styrke barnehagens arbeid med barns dannelsesprosesser, der de utvikler evnen til å se seg selv som et verdifullt medlem av et større fellesskap (Sand 2020, s.88).

Selv om barns religiøse identitet vanligvis vil være knyttet til de verdier og virkelighetsoppfatninger foreldrene har videreformidlet til dem, vil de fleste barn oppfatte det foreldrene forteller dem, som sant. Deres religiøse identitet vil derfor gjerne dreie seg om å være, altså at religion oppleves som en del av identiteten (Giæver 2017, s.53). Ut fra det Giæver sier, mener jeg det er viktig å poengtere at selv om barn oppfatter foreldrenes utsagn om religion som sannhet, er det bare en del av identiteten. Ofte når det gjelder barn med minoritetsbakgrunn, fokuseres det ofte på utfordringer og vanskeligheter knyttet til barnas identitetsforvaltning (Gjervan, Andersen & Bleka 2012, s.138). Barn med minoritetsbakgrunn kan ofte bli stemplet som «vanskelige barn», hvor begrepet «bindestrek-identitet» blir brukt. Brenna bruker begrepet for å synliggjøre både den nasjonale og den etniske identitet (Brenna 2008, s.137).

Özal understreker derfor et viktig poeng, det at barn ikke må defineres av foreldrenes fortid. Minoritetsbarns identitet kan bestå av både foreldrenes kulturelle bakgrunn og nye kulturer de lever i, samtidig som barna selv skaper sitt eget kulturelle uttrykk (Özalp 2006, s. 24). Forståelser knyttet til norskhet og hvem som anses som «fullverdige» medlemmer av det norske samfunnet, vil påvirke barnehagebarns syn på seg selv som medborgere i et stadig mer mangfoldig Norge (Thun 2015, s.195). Personalet står derfor i en maktposisjon i forhold til hvordan barn ser på seg selv. Det er en maktposisjon som handler om hvordan man forholder seg til at det er et «vi» i barnehagen, og ikke «vi» og «de andre». For at personalet skal kunne skape et inkluderende fellesskap i barnehagen, er det viktig at de reflekterer kritisk over hvem som defineres inn i, og ut av barnehagens fellesskap (Spernes & Hatlem 2019, s.63). For å mestre det komplekse samfunnet som vi lever i, må man orke å møte det som er ukjent og akseptere at det er ulike forståelser og ulike livsverdener (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.11).

4.3 «Er det rasisme eller er det mobbing?»

For å kunne svare på problemstillingen min var jeg nødt til å undersøke om det var rasisme i barnehagen, og hvordan personalet forholdt seg til dette. Informantene mine var tydelige på at det befant seg rasisme i barnehagen, men hadde ulike erfaringer når det gjaldt rasisme blant barnegruppen eller personal – og foreldregruppen. Informantene mine hadde ulike forståelser for begrepet rasisme. I Intervjuene mine var det to som mente det var vanskelig å skille om det var rasisme, eller om det var mer krenkelse og mobbing.

AB «Jeg syntes det er vanskelig å skille mellom rasisme og krenkelse. For er det egentlig rasisme? Man kaller det så fort for rasisme når man ser hudfarge, eller er det at man krenker dem?». Videre forteller **PA**, «Jeg tror rasisme kommer ut av at man er usikker på noe man ikke forstår, men jeg tror ikke vi i barnehagen tenker på det som rasisme, men mer som mobbing eller plaging». **PA** kommer med eksempelet:

«Jeg har jo opplevd at barn ikke vil holde andre barn i hendene på grunn av hudfarge, hvor det skjedde gjentatte ganger. Kanskje også litt skjult diskriminerende for eksempel at barnet får ikke leke sammen med oss fordi hun/han ikke har striper på sokkene. Altså at de finner den ene tingen som den personen du ikke vil ha med ikke har. Jeg tror ikke det var tilfeldig dette barnet hadde en brun hudfarge. Noen ganger tar det litt tid for at vi voksne skjønner det, faktisk. Vi er for lite opptatt av å se etter det»
(Informant **PA**)

Ut i fra eksempelet **PA** kommer med påpeker hun at det også er rasisme i barnegruppen. Hun nevner blant annet at «barn finner den ene tingen som den personen de ikke vil ha med, ikke har» (Informant **PA**). I følge Sigrun Sand er det en utbredt oppfatning at flerkulturell pedagogikk kun gjelder minoritetene, men at det er svært viktig å arbeidet med dette temaet også med majoritetsbarn (Sand 2020, s.236). Barn tilegner seg holdninger fra miljøet som er rundt dem. De fanger opp alt fra signaler hjemme, sosiale medier, TV og i barnehagen. I et flerkulturelt samfunn er det viktig at barn blir oppdratt gjennom sosial rettferdighet. Med andre skal barn utvikle både empati og respekt for forskjeller slik at de er i stand til å reagere når de ser andre barn, eller de selv blir utsatt for krenkende handlinger (Sand 2020, s.238).

Som nevnt i teoridelen min er begrepet rasisme vanskelig å definere. I funnene mine finner informantene vanskeligheter med å skille rasisme, krenkelse og mobbing. Ifølge Olewus er «En person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere personer» (Olewus 1997, s.17). Skal man kalle det for mobbing, eller skal man kalle det for rasisme visst et barn gjentatte ganger blir utsatt for diskriminerende kommentarer?

Eriksen og Sajjad sier man bør spare på rasismebegrepet til vi virkelig trenger det (Eriksen & Sajjad 2020, s.63). Videre forteller Eriksen og Sajjad at etniske diskriminerende kommentarer trenger ikke å bygge på rasistiske oppfatninger (Eriksen & Sajjad 2020, s.62). Mobbing skjer også i barnehagen gjennom utestenging og diskriminerende kommentarer. I praksis kan det være vanskelig å skille om det er rasisme eller en annen type diskriminering. I rammeplanen står det bestemt at «Barnehagen skal motvirke alle former for diskriminering og fremme nestekjærlighet» (Kunnskapsdepartementet 2017, s.10). Selv om rasismebegrepet er vanskelig å forholde seg til, er det fremdeles viktig å kunne gjenkjenne hva som er rasisme i praksis slik at man kan forebygge dette. Man må kaste et kritisk blikk på hvilke betydning begrepet har for personalet i barnehagen.

PA sier de for lite opptatt av å se etter rasisme i barnehagen. Dette kan være for at man selv er usikker på hva en tenker rasismebegrepet innebærer.

I følge **AA** har vi alle et ulikt syn på rasisme. Hun fortsetter med så «Det er viktig å skape en forståelse slik at vi har et likt syn på hva rasisme er i barnehagen. Dialogen er ekstremt viktig, det å snakke sammen, for uten den skaper man ikke forståelse» (Informant **AA**). **AB** forteller også «For å kunne forebygge det må vi få en forståelse for hva rasisme er, vi som skal jobbe med det» (Informant **AB**). Ut i fra **AA** og **BB** kan man se hvordan rasisme som fenomen utarter seg ulikt, og rettes mot ulike grupper. Dette er fordi rasistiske holdninger begrunnes ulik ulike steder i verden, og til ulike historiske tider (Bangstad & Døving 2015, s.10).

AA tolker rasisme som: «Rasisme for meg er rett og slett at man ikke har respekt for andres kultur og bakgrunn, og ikke godtar mennesker som er annerledes enn seg selv». **AA** svar på hva rasisme er kan sammenlignes med definisjonen på ny-rasisme, hvor fokuset går fra andres hudfarge, til fokuset på andre kultur eller religion som et dominerende tegn på annerledeshet.

Ny-rasismen har en etnosentrisk kulturforståelse som forstår egen kulturell gruppe som mer verdt enn andre.

«Jeg tror ikke det er rasisme i barnegruppen, men i personal- og foreldregruppen. Jeg tror ikke barn ser farge, men det handler om hvilke holdninger og fordommer som en får høre rundt seg. Det var en gang en to fedre som sto i gangen for å hente barna sine, hvor den ene faren og barnet var fra Afrika også sier det etniske norske barnet «hade» til det afrikanske barnet. Faren til det etniske norske barnet sier da «det er ikke vits å si hade for hun forstår jo ikke hva du sier». Den afrikanske faren ser på det etniske norske barnet og sier på helt flytende norsk «hade, ha en fin dag videre og at du spiser noe godt til middag» (Informant AA).

AA gir et eksempel på hvordan den etniske faren plasserer den afrikanske faren i en «de andre» bås. Når vi snakker om «de andre», snakker vi om en gruppe mennesker som vi (altså oss norske), opplever har en annen etnisk, kulturell eller religiøs bakgrunn enn oss selv (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.75). AA påpeker også at den afrikanske faren svarer det etniske norske barnet på flytende norsk. Dette viser bare til hvilke fordommer den norsk - etniske faren allerede har satt seg, uten å prate med den afrikanske faren eller barnet. Fordommer betyr å forhåndsdomme eller å avsi en dom uten å undersøke saken nærmere (Sand 2020, s.137). Kommentaren «det er ikke vits å si hade for hun forstår jo ikke hva du sier» kan vise til ny-rasisme og den etnosentriske kulturforståelsen, men hvorvidt et fenomen kan kalles diskriminering eller rasisme kommer også an på hvilket begrepsinnhold man velger å la uttrykkene sine vise til (Aasen 2004, s.44). Som nevnt tidligere, er det i sosialiseringssprosessen barn får identitetsbekreftelse, men i denne prosessen overføres også stereotypier og fordommer knyttet til personer eller grupper (Sand 2020, s.223). Barn lærer fort, og får med seg det som skjer rundt dem uten at vi selv er bevisste på det. Ifølge Sand får barn ideer om for eksempel hva en flyktning eller innvandrer er, og fester seg lett ved noen forestillinger om dem. Videre sier hun at barn internaliserer fordommer lenge før de vet hva fordommer er (Sand 2020, s.224).

5.0 Konklusjon

I søket etter å svare på problemstillingen min, skal jeg i denne delen av oppgaven belyse ulike områder fra drøftingen min om «Hvordan kan synliggjøring av flerkulturelt mangfold være med på å forebygge rasisme?». I funnene mine er det interessant å se hvor ulikt informantene forholder seg til det flerkulturelle mangfoldet i barnehagen. Hvorvidt personalet har en problem- eller en ressursorientert tilnærming til det flerkulturelle mangfoldet blir ofte synliggjort gjennom holdninger, og hvordan man velger å tilrettelegge for dette i den pedagogiske praksisen. Jeg har valgt å trekke frem det viktige foreldresamarbeidet, synliggjøringen av flerkulturelt mangfold og et bevisst personalet som kan være med på å forebygge rasisme i barnehage.

5.1 Det viktige foreldresamarbeidet

Barnehagen som læringsarena har et stort ansvar slik at både barn og foreldre opplever å føle seg inkludert i det norske samfunnet. Har personalet en etnosentrisk holdning vil dette gå ut over pedagogiske arbeidet, og ikke minst ut over barns rett til likestilling i barnehagen. Ofte vil «de andre» bli fremstilt i et etnosentrisk perspektiv. Det vil si de som er fremmedartet og unaturlig, mens «vi» (majoriteten) blir sett på det som er naturlig og normalt. Et etnosentrisk perspektiv hos barnehagepersonalet kan føre til en moraliserende og nedlatende holdning overfor enkelte foreldre, der problemer i kommunikasjon og samarbeid forklares med utilstrekkelighet og mangler hos den andre parten (Sand 2020, s.138). I funnene mine kan man se hvor avhengig man er av den viktige dialogen med foreldrene. Gjennom å ha en kulturrelativistisk holdning over for foreldre viser man åpenhet og søket etter nye kunnskaper.

5.2 Hvorfor skal man synliggjøre det flerkulturelle mangfoldet?

Rammeplanen understreker at «Barnehagen skal bygge sin virksomhet på prinsippet om likestilling og ikke-diskriminering og bidra til at barna møter og skaper et likestilt samfunn» (Kunnskapsdepartementet 2017, s.10). Spernes & Hatlem påpeker at en flerkulturell barnehage er noe en barnehage gjør gjennom handling, og ikke noe en barnehage er (Spernes & Hatlem 2019, s.65). Gjennom synliggjøring av det flerkulturelle mangfoldet i barnehagen anerkjenner man både barn og foreldres kulturelle og religiøse bakgrunn. Et viktig sitat som **PB** kommer med i drøftingen er «Det viktigste er hvordan du selv reflekterer over hva et

flerkulturelt mangfold er, og ikke bare det som blir hengt opp på veggen» (Informant **PB**). Det minner oss på hvor viktig det er å implementere de kulturelle likhetene og ulikhetene i barnehagens pedagogiske praksis, og ikke bare tenker at man synliggjør mangfold ved å henge opp estetiske bilder. Høytidsmarkeringene i barnehagen er den vanligste måten å synliggjøre det flerkulturelle mangfoldet. Gjennom høytidsmarkeringer utvikler blant annet barn respekt for hverandres religiøse og livssynsmessige tilhørighet.

Sand ser på barns utvikling av identitet i et sosiokulturelt perspektiv, også kalt kulturell identitet (Sand 2020, s.112). I denne sosialiseringprosessen utvikles barns identitet, altså tilhørighet og likeverd. Men det er i denne prosessen det overføres stereotypier og fordommer knyttet til personer eller grupper (Sand 2020, s.223). Det er derfor viktig at barn og foreldre som kommer til barnehagen møter et personale med en ressursorientert tilnærming til det flerkulturelle mangfoldet. I tråd med barnehagens styringsdokumenter skal barnehagen gjennom med fagområdet etikk, religion og filosofi skal «barnehagen bidra til at barn utvikler interesse og respekt for hverandre og forstår verdien av likheter og ulikheter i et fellesskap» (Kunnskapsdepartementet 2017, s.55).

Ved å ha en nærhet knyttet til synliggjøring av det flerkulturelle mangfoldet vil det kunne forebygge rasistiske og undertrykkende holdninger til mennesker som vi kan se på som annerledes. Barn i barnehagen må få muligheten til å lære å håndtere det komplekse samfunnet som vi lever i.

5.3 Et bevisst personalet

I et flerreligiøst samfunn som Norge, er det viktig med en bevissthet om hvordan barnehagen forholder seg til de religiøse, filosofiske og livssynsmessige sidene av barnas liv (Gjervan, Andersen & Bleka 2014, s.88). I funnene mine blir det belyst at det kan være utfordrende å jobbe med kompleksiteten i barnehagen.. Rammeplanen sier «Personalet må reflektere over sine egne holdninger for best mulig kunne formidle og fremme likeverd og likestilling» (Kunnskapsdepartementet 2017, s.10). Det er derfor viktig at personalet reflekterer kritisk overfor seg selv, og hvilke holdninger og verdier en har til de ulike kulturene, religionene og tradisjonene som blir representert for å kunne tilrettelegge med utgangspunkt i barn og foreldres forutsetninger. Barn og foreldre må møte et ressursorientert personalet slik at både

minoritetsbarn får oppleve identitetsbekreftelse samt. Majoritetsbarn får muligheter for perspektivutvidelse.

6.0 Avslutning

I denne bacheloroppgaven har jeg gjennom et kvalitativt forskningsintervju fått muligheten til å drøfte ulike tilnæringer til et flerkulturelt mangfold, og hvordan rasismen opererer i barnehagen. Det har vært lærerikt å reflektere sammen med ansatte i barnehagen som har ulike erfaringer og kunnskaper om hvordan det er å arbeide med flerkulturelt mangfold. «Rasisme: representasjon og tilhørighet», er et viktig tema for meg personlig, men det var i refleksjon med andre jeg først så hvor «stort» temaet egentlig er. Jeg har blitt mer oppmerksom på hvilke utfordringer som ligger når det kommer til synliggjøring av de ulike kulturene i barnehagen, samtidig som jeg lært hvor utrolig viktig det er å tilrettelegge for dette i det pedagogiske arbeidet. Hvorvidt man kan stemples som rasister i barnehagen er en evig diskurs da det er flere og ulike forståelser for rasismebegrepet, men ved å synliggjøre det flerkulturelle mangfoldet i barnehagen kan man være med på å forebygge det.

Referanser

- Andreassen, B.-O., & Olsen, T. (2014). Religion, etikk og filosofi i barnehagen. Oslo: Universitetsforlaget.
- Antirasistisk. (2017). "Vi vil ikke leke med deg fordi du er brun! - En undersøkelse av opplevd rasisme blant ungdom. Hentet fra Antirasistisk: <https://antirasistisk.no/wp-content/uploads/2017/08/Vi-vil-ikke-leke-med-deg-fordi-du-er-brun-en-unders%C3%B8kelse-av-opplevd-rasisme-blant-ungdom.pdf>
- Özalp, F. (2006). Temahefte om språklig og kulturelt mangfold. Hentet fra Utdanningsdirektoratet: https://www.udir.no/globalassets/upload/barnehage/pedagogikk/temahefter/temahefte_om_spraklig_og_kulturelt_mangfold.pdf
- Bangstad, S., & Døving, C. A. (2015). Hva er rasisme. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bø, I., & Helle, L. (2008). Pedagogisk ordbok: Praktisk oppslagsverk i pedagogikk, psykologi og sosiologi 3.Utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørnaas, T. M. (2021). Teori og metode: Postkolonial teori. Islamforskning, ss. 5-6.
- Brenna, L. R. (2008). Manzil: Mangfoldig ledelse og utvikling. Otta: Cappelen damm.
- Chinga-Ramirez, C., Oldervik, H., & Saur, E. (2018). Hvordan kan kunnskap om postkolonial teori gi PP-rådgivere en bedre forståelse av barn og unge med minoritetsbakgrunn? I H. Omdal, & R. Thygesen, Å falle mellom to stoler: Samarbeid til barnets beste i barnehage og skole . Oslo: Universitetsforlaget.
- Dahl, Ø. (2013). Møter mellom mennesker: Innføring i interkulturell kommunikasjon. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Dalland, O. (2020). Metode og oppgaveskriving 7.Utgave. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Eidhamar, L. G. (2020). Små mennesker - stort mangfold: Religioner og livssyn i barnehagen 4.Utgave. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Eriksen, T. H., & Sajjad, T. A. (2020). Kulturforskjeller i praksis: Perspektiver på det flerkulturelle Norge 7.Utgave. Oslo: Gyldendal.
- Eriksen, T. H., & Sajjad, T. A. (u.d.). Kulturforskjeller i praksis: Perspektiver på det flerkulturelle Norge 7.Utgave. Oslo: Gyldendal norsk forlag 2020.
- Giæver, K. (2017). Om å ta barnas religiøsitet på alvor - religion og profesjonsutøvelse i barnehagen. I O. Hovedlien, S. L. Einarsen, K. Giæver, & K.-M. W. Hidle, Minoritetsreligioner i barnehagen. Bergen: Fagbokforlaget.

- Gjervan, M., Andersen, C. E., & Bleka, M. (2013). Se mangfold!: Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen 2.Utgave. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Glaser, V. (2019). Foreldresamarbeid: Barnehagen i et mangfoldig samfunn 2.Utgave. Oslo: Universitetsforlaget .
- Gotvassli, K. A. (2004). Et kompetent barnehagepersonale: om personal- og kompetanseutvikling i barnehagen 2.Utgave. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Hennum, B. A., & Østrem, S. (2016). Barnehagelæreren som profesjonsutøver. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). Rammeplanen for barnehagen: Innhold og oppgaver. Hentet fra Utdanningsdirektoratet:
<https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>
- Larsen, A. K., & Slåtten, M. V. (2019). En bok om oppvekst: Samfunnsfag for barnehagelærere. Bergen: Fagbokforlaget.
- Olweus, D. (1997). Mobbing i skolen. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sand, S. (2020). Ulikhet og fellesskap: Flerkulturell pedagogikk i barnehagen 4.Utgave. Oslo: Cappelen Damm.
- Spernes, K., & Hatlem, M. (2019). Den flerkulturelle barnehagen i bevegelse: Teoretiske og praktiske perspektiver 2.Utgave. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Thagaard, T. (2018). Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder 5.Utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tholin, K. R. (2015). Profesjonsetikk for barnehagelærere . Bergen: Fagbokforlaget.
- Thoresen, I. T., & Winje, G. (2017). Religioner, mangfold og etikk i barnehagen 2.Utgave. Oslo: Cappelen Damm.
- Thun, C. (2015). Grenser for norskhet?: Om barns medborgerskap og kulturelt mangfold i barnehagen. Norsk pedagogisk tidsskrift, ss. 194-207.

Vedlegg

Informasjon og samtykkeskjema

Vil du delta i bachelorprosjektet:
«Rasisme i barnehagen: flerkulturell representasjon og tilhørighet»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et bachelorprosjekt hvor formålet er å se hvordan barnehagen tilrettelegger for samtaler og forebygging av rasisme i det pedagogiske arbeidet. I dette skrivet gir jeg/vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med valgt tema til bacheloren min er basert på egne erfaringer, hvor jeg har opplevd at minoritetsbarn fort kan bli utsatt for diskriminerende kommentarer. Jeg har derfor lyst til å belyse viktigheten med det å jobbe proaktivt med forebygging av rasisme i barnehagen gjennom representasjon av det flerkulturelle mangfoldet, hvor problemstillingen min er «Hvordan kan synliggjøring av det flerkulturelle mangfoldet være med på å forebygge rasisme i barnehagen?»..

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning er ansvarlig for prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du deltar i et intervju.. Det vil ta deg ca. 45 minutter. Intervjuet vil ikke bli tatt opp på opptak, men notater fra intervjuet vil bli skrevet ned. Opplysningene vil være konfidensielt og navn vil bli anonymisert. Intervjuet vil inneholde spørsmål om rasisme i barnehagen: flerkulturell representasjon og tilhørighet, hvor

jeg vil bruke dataen jeg har samlet inn til å svare på problemstillingen min: Hvordan jobbe/tilrettelegge for samtaler og forebygging av rasisme i barnehagen.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke ditt samtykke fram til prosjektets slutt, uten å oppgi noen grunn.

Hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg/vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg/vi har fortalt om i dette skrivet.

Jeg/vi behandler opplysningene konfidensielt og alle navn anonymiseres.

Prosjektet skal avsluttes 30/04 - 2021.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig (Veileder):
Therese Marie Ignacio Bjørnaas

Student:
Erika Kvalvik Aronsen

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [sett inn tittel. Jeg samtykker til:

å delta i intervju

Dato:

Siden prosjektet ikke er behandlet av NSD, kan jeg/vi ikke innhente din underskrift. Samtykket blir derfor gitt ved at du krysser av i boksen ovenfor.

Intervjuguide

Tema: Rasisme i barnehagen: representasjon og tilhørighet

Problemstilling: Hvordan kan synliggjøring av det flerkulturelle mangfoldet være med på å forebygge rasisme?

Flerkulturelt mangfold

Har du jobbet med flerkulturelt mangfold i barnehagen før?

Hvordan tilrettelegger/synliggjør dere for det flerkulturelle mangfoldet slik at det blir synliggjort i det pedagogiske arbeidet?

Hvilke høytider markere dere i barnehagen?

Hvordan tilrettelegger dere for kulturelle og religiøse forskrifter som halal-mat for eksempel?

Hva gjør dere for å skape tilhørighet og fellesskap i barnehagen?

Hvordan jobber dere for at barna får oppleve glede og stolthet over egen kulturell tilhørighet?

Rasisme

Hva forbinder du med rasisme? Tror du det finnes rasisme i barnehagen?

Hva tenker du, er barn født med fordommer? Tror du de ser farge? Hva med rasistiske holdninger?

Har du opplevd at minoritetsbarn har blitt utsatt for diskriminerende kommentarer?

Har dere leker osv. som synliggjør eller representerer det flerkulturelle mangfoldet og ulike hudfarger etc?

Hvordan tenker du at man kan ta tak i problematikken, rasisme i barnehagen?